E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

MOLIYAVIY HISOBOTLARNI TAHLIL QILISHDA UZLUKSIZLIK VA KETMA KETLIK

Бабаджанов Абдирашид Мусаевич

и.ф.н, катта илмий ходим, “Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти” Миллий тадқиқод Университети,

“Бухгалтерия ҳисоби ва аудит” кафедраси доценти
E-mail: a.babadjanov@tiiame.uz

Annotatsiya

Ushbu maqolada moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish bo'yicha o'rganilgan materialni taqdim etdik: tahlilning iqtisodiy mohiyati, moliyaviy hisobotlarining xususiyatlari va tarkibi ochib berilgan, moliyaviy tahlil usullari ko'rib chiqilgan.

Moliyaviy hisobot berish buxgalteriya hisobining yakuniy bosqichidir. Moliyaviy hisobotda buxgalteriya ob'ektlarini ularning iqtisodiy tarkibiga mos keladigan turlari bo'yicha kengaytirilgan guruhlanishi tufayli korxona moliyaviy-xo'jalik faoliyatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar tizimi mavjud. Moliyaviy tahlil jarayonida bir qator maxsus usullar qo'llaniladi. Tadqiqotning maqsadi korxona moliyaviy hisobotlarini tahlil qilishning uzluksizligi va ketma-ketligini, usullarini o'rganish va shu asosda xulosalar, ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Kalit so’zlar

Moliyaviy hisobot, moliyaviy holat, tahlil, uzluksizlik, ketma-ketlik, usul, iqtisodiyot.

Kirish

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish har doim katta ahamiyatga ega bo'lgan. Moliyaviy hisobot shakllariga kiritilgan ko'rsatkichlarni tahlil qilish korxona samaradorligini aniqlashga imkon beradi.

Moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini tahlil qilishning dolzarbligi moliyaviy tahlil natijalari korxonaning moliyaviy holati ko'rsatkichlarini, shu jumladan uning moliyaviy barqarorligi, to'lov qobiliyatini aniqlashga, faoliyatning ma'lum bir nuqtasida ham, dinamikada ham mulkiy holatini baholashga imkon berishi bilan asoslanadi.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish, qoida tariqasida, moliyaviy xususiyatga ega bo'lgan va tashkilotning iqtisodiy salohiyatidan foydalanish holati va samaradorligini baholash, shuningdek uning faoliyatini optimallashtirish yoki unda ishtirok etish bo'yicha boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun mo'ljallangan tahliliy ma'lumotlar to'plamidir.

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishning vazifalari har xil, ammo asosiysi hozirgi paytda korxona moliyaviy ahvoliga ko'proq ta'sir ko'rsatadigan omillarning asosiy sabablarini ochib berish va tushunishdir.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish quyidagicha amalga oshiriladi: korxona moliyaviy holatini ob'ektiv baholash; korxona maqsadlari va bugungi holatiga erishishga hissa qo'shgan omillar va sabablarni aniqlash; moliyaviy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan boshqaruv qarorlarini tayyorlash va asoslash; to'lov qobiliyatini oshirish uchun o'z vaqtida choralar ko'rish; moliyaviy sog'lamlashtirish (moliya sohasida sog'lamlashtirish odatda korxonani moliyaviy majburiyat yoki qarzdan ozod qilish) rejalarini ishlab chiqishni ta'minlash; korxona moliyaviy ahvolini yaxshilash va samaradorligini oshirish zaxiralarini aniqlash va safarbar qilish.

Moliyaviy hisobotlarni iqtisodiy tahlil qilish korxona moliyaviy faoliyatining ajralmas qismidir. Bunday izlanishlar uchun yaxshi imkoniyatlar mavjud: moliyaviy ahvolni yaxshilash zaxiralarini aniqlash; moliyaviy resurslarning turli manbalaridan foydalanish samaradorligi darajasini ob'ektiv baholash; tashkilotning to'lov qobiliyati, likvidligi va moliyaviy barqarorligini oshirish bo 'yicha chora-tadbirlarni o'z vaqtida qabul qilish; moliyaviy boshqaruv bo'yicha joriy va strategik faoliyat uchun tayyorlangan axborot bazasini taqdim etish; tahlil tufayli aniqlangan zaxiralarni qo'llash orqali jamoaning maqbul ishlab chiqarish va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash.

Tashkilotning moliyaviy hisoboti, bu tashkilotining hisobot kunidagi mulkiy va moliyaviy holatini, shuningdek, tasdiqlangan shakllar bo'yicha buxgalteriya ma'lumotlari asosida tuzilgan hisobot davri uchun uning iqtisodiy faoliyatining moliyaviy natijalarini aks ettiruvchi yagona ko'rsatkichlar tizimi.

Moliyaviy hisobotlarni foydalanuvchi nuqtai nazaridan tahlil qilishning maqsadi kelajakda uning davomiligini oldindan bilish uchun korxonaning o'tmishdagi holati to'g'risida ishonchli xulosalar chiqarish uchun hisobotdagi ma'lumotlarni ko'rib chiqish va baholashdir.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish natijasida korxonaning eng muhim xususiyatlari ham aniqlanadi, bu, xususan, uning muvaffaqiyati yoki bankrotlik xavfini ko'rsatadi.

Turli foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotni uning ko'lami nuqtai nazaridan tahlil qilish aniq maqsadga bog'liq. Shu bilan birga, moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishda tahlilning tabiati va ish yo'nalishi boshqacha bo'lishi mumkin.

Balansni tahlil qilish korxona aktivlarini, uning majburiyatlarini va xususiy kapitalini baholashni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, buxgalteriya ma'lumotlari moliyaviy tahlilning axborot asosi sifatida muhim ahamiyatga ega va hisobot korxona moliyaviy holati to'g'risida ma'lumotlarni ishonchli taqdim etilishini ta'minlaydigan asosiy aloqa vositasiga aylanadi.

Material

Korxona moliyaviy hisobotini tahlil qilish kompaniya moliyaviy-iqtisodiy holatini o'rganish usullaridan biridir. Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishning maqsadi to'g'ri xulosalar chiqarish, biznesni rivojlantirishning samarali rejasini tuzishdir.

Tashkilot moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish turli omillar va moliyaviy natijalar o'rtasidagi munosabatni aniqlash uchun amalga oshiriladi.

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

Tahlil natijalariga ko'ra menejment va rejalashtirishdagi xatolar aniqlanadi va oldini oladi. Moliyaviy-iqtisodiy rejalar tuzatilmoqda, ular yanada istiqbolli va realistik bo'lib bormoqda.

Tahlil yordamida hisobotlarni yanada shaffof va ob'ektiv qiladigan bunday boshqaruv harakatlarining bajarilishi va maqsadi ta'minlanadi. Xatarlarni boshqarishning samarali tuzilmasi qurilmoqda, biznes uchun tahdidlar aniqlanmoqda.

Moliyaviy hisobotlarni baholash va tahlil qilish korxonaning yashirin amalga oshirilmagan resurslaridan foydalangan holda kompaniyaning samaradorligi va rentabelligini oshirish vositalarini ishlab chiqish va o'zgartirishga imkon beradi.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishning 3 turi mavjud:

Birinchi turi qisman, bir nechta, oldindan belgilangan moliyaviy qiymatlar va koeffitsientlar bo'yicha amalga oshiriladi.

Ikkinchi turi murakkab, iqtisodiy va moliyaviy hisobotlarning barcha qiymatlari bo'yicha amalga oshiriladi.

Uchinchi turi ekspress tahlil, bu faqat iqtisodiy yoki buxgalteriya hisobotlarining ba'zi ochiq ma'lumotlari asosida amalga oshiriladi.

Odatda moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish korxonada xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning tashabbusi bilan amalga oshiriladi. Bu investorlar, salohiyatli yoki amaldagi kreditorlar, mulkdorlar va kompaniyani boshqa rahbariyati bo'lishi mumkin.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish, bu tashkilotni o'tmishi, hozirgi moliyaviy holati va natijalarini baholaydigan jarayon.

Korxona faoliyati to'g'risida asosiy ma'lumot manbai moliyaviy hisobotdir. Tahlil uchun eng katta ma'lumotlar buxgalteriya balansi va foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotni o'z ichiga oladi, moliyaviy yil uchun batafsil tahlil qilish uchun balansdagi barcha ilovalarning ma'lumotlaridan foydalanish mumkin.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish, moliyaviy-xo'jalik faoliyatini boshqarish muammolarini aniqlash, kapital investitsiya yo'nalishlarini tanlash va individual ko'rsatkichlarni bashorat qilish vositasi.

Hisobotlarda turli vaqt oralig'idagi hisob ma'lumotlarini taqqoslashni ta'minlash uchun moliyaviy hisob-kitoblarning uzluksizligi bilan taqqoslanadigan usullaridan foydalanish kerak. Ishonchlilik-taqdim etilgan ma'lumotlar to'liq va ishonchli bo'lishi kerak, muhim xatolar yoki noxolis baholashlardan xoli bo'lishi va iqtisodiy faoliyatni to'g'ri aks ettirishi kerak.

Ushbu tamoyil istiqbolli tahlil qilish shartlarini belgilaydi. Istiqbolli tahlil oldingi hisobot davrlarining iqtisodiy ko'rsatkichlaridan foydalanadi. Bashorat qilish uchun ushbu ko'rsatkichlarning turli hisobot davrlari bo'yicha uzluksizligini ta'minlash muhimdir.

Balansning uzluksizligi-hisobot yilining yakuniy balansidan keyingi yil uchun kirish balansi sifatida foydalanish imkoniyati; tegishli hisobot davrlarining balans ma'lumotlarini taqqoslash imkoniyati.

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

Bir necha yil davomida mavjud bo'lgan tashkilotdagi balansning uzluksizligi shundan dalolat beradiki, har bir keyingi balans avvalgisining balansidan kelib chiqishi kerak. Balansning uzluksizligi, shuningdek, baholash va tuzish usullarining bir xilligida yotadi

Iqtisodiy ko'rsatkichlar ma'lum bir barqaror o'zgarish tendentsiyasiga ega bo'lishi kerak, ular bir hisobot davridan ikkinchisiga, avvalgisidan hozirgi kungacha, hozirgi kundan keyingi davrga o'tadi.

Bozor iqtisodiyotida likvidlik, to'lov qobiliyati, raqobatbardoshlik tushunchasi korxona moliyaviy siyosatini samarali amalga oshirishga imkon beradigan moliyaviy vositadir.

Tahlilni asosiy maqsadi moliyaviy faoliyatdagi kamchiliklarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish, korxona moliyaviy tizimini va to'lov qobiliyatini yaxshilash uchun zaxiralarni topishdir. Bunday holda, quyidagi muammolarni hal qilish kerak: ishlab chiqarish faoliyatini turli ko'rsatkichlari o'rtasidagi sababiy bog'liqlik asosida korxona moliyaviy holatini yaxshilash nuqtai nazaridan moliyaviy resurslar oqimi va ulardan foydalanish bo'yicha baho berish; iqtisodiy rentabellikni mumkin bo'lgan moliyaviy natijalarini Real sharoitlar, xususiy va qarz resurslarini mavjudligi nuqtai nazaridan bashorat qilish; moliyaviy resurslardan yanada samarali foydalanish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni ishlab chiqish.

Har qanday hisobotni tahlil qilishda uni ishlab chiqishning quyidagi bosqichlarini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir: moliyaviy hisobotni analitik hisobotga aylantirish; ko'rsatkichlarni o'zgarishi sabablarini engib, uning asosiy shakllarini chuqur tahlil qilish; moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarining sifatini baholash; balans moddalarining moliyaviy holati barqarorligi davrlarini hisoblash; moliyaviy natijalar ko'rsatkichlarini dinamikasi va o'zaro bog'liqligini tahlil qilish; korxona uzluksizligini baholash.

Usul

Korxona moliyaviy hisobotini tahlil qilish, bu kompaniya moliyaviy hisobotini baholash jarayoni. Moliyaviy hisobotlar odatda turli xil moliyaviy nisbatlar va usullar bilan baholanadigan moliyaviy ma'lumotlarni qayd etadi. Moliyaviy hisobotlarni baholash va tahlil qilish butun kompaniya likvidligi, rentabelligi, samaradorligi va pul oqimlari jarayonlarini baholashga imkon beradi. Korxona moliyaviy hisobotini tahlil qilishning maqsadi ushbu sohalardagi ijobiy va salbiy tendentsiyalarni aniqlashdir.

Odatda, moliyaviy hisobot bir necha yillik ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish, kompaniya o'tmishdagi, joriy va bashorat qilingan samaradorligini aniqlashning baholash usullari. Moliyaviy hisobot ma'lumotlariga ko'ra moliyaviy tahlil boshqaruv hisobotlarini tahlil qilish bilan to'ldirilishi mumkin.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishda iqtisodiy tahlilning barcha sohalariga xos bo'lgan o'ziga xos usullardan foydalaniladi.

- dinamik, bu asosiy va jarayonni maqsadli hodisa sifatida ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi;

- tafsilot usuli, balans moddalarini izchil oshkor qilish. uning yordami bilan buxgalteriya balansining barcha moddalari tarkibiy qismlarga bo'linadi;

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

- deduktiv, korxona ko'rsatkichlarini umumlashtirishdan boshlanadi, bo'linmalar tomonidan amalga oshiriladi, so'ngra materiallar butun iqtisodiy tizim bo'ylab umumlashtiriladi;

- tahlil usuli, faoliyat natijalarini o'rganishga tizimli kompleks yondashuv, o'sish va pasayish omillarini aniqlash va ularni iqtisodiy ko'rsatkichlarni taqqoslash orqali hal qilish;

- gorizontal tahlil, har bir hisobot pozitsiyasini oldingi davrdagi o'xshash pozitsiya bilan taqqoslash;

- trend tahlili, har bir hisobot pozitsiyasini oldingi davrlar qatori bilan taqqoslash;

- vertikal tahlil, oldingi davrlardagi har bir pozitsiyadagi o'zgarishlarni aniqlash bilan yakuniy ko'rsatkichlarning tuzilishini aniqlash;

- nisbiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish, individual ko'rsatkichlarning turli hisobot shakllarining pozitsiyalari bilan nisbati;

- faktor tahlili, individual omillarning xo'jalik natijalariga ta'siri.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishning asosiy usullari.

Kompaniya moliyaviy hisobotlarini tahlil qilishda odatda bir nechta usullar qo'llaniladi, jumladan:

- ikki yil yoki undan ortiq moliyaviy ma'lumotlarni mutlaq va foizda taqqoslaydigan gorizontal tahlil;

- vertikal tahlil, balansdagi har bir hisob toifasini jami hisobning foizi sifatida ko'rsatadi;

- koeffitsient tahlili, moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini tahlil qilish.

Moliyaviy hisobotlarni gorizontal tahlil qilish.

Odatda moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish gorizontal tahlildan boshlanadi. Moliyaviy hisobotning gorizontal tahlili shuni ko'rsatadiki, kompaniya bir necha davrlar davomida ishlaydi, bu tahlil vaqt o'tishi bilan moliyaviy hisobotlarning tendentsiyalari va o'zgarishlariga qaratilgan. Moliyaviy hisobotlarda keltirilgan summalar bilan bir qatorda, gorizontal tahlil moliyaviy hisobot foydalanuvchisiga vaqt o'tishi bilan nisbiy o'zgarishlarni ko'rishga va ijobiy yoki ehtimol bezovta qiluvchi tendentsiyalarni aniqlashga yordam beradi.

Moliyaviy hisobotlarni vertikal tahlil qilish.

Moliyaviy hisobotning vertikal tahlili umumiy moliyaviy holatni aniqlash uchun amalga oshiriladi, chunki ma'lum bir yil uchun barcha summalar moliyaviy hisobotning asosiy tarkibiy qismidan foizlarga aylantiriladi. Vertikal yoki o'lchamdagi tahlil har bir moliyaviy hisobotning tarkibini ko'rish va sezilarli o'zgarishlar yuz berganligini aniqlash imkonini beradi.

Har yili jami aktivlar 100% sifatida belgilanganidan so'ng, turli xil hisobvaraqlarning summalari jami aktivlarning foizlari sifatida hisoblanadi.

Hisob-kitob tugagandan so'ng, barcha aktivlar hisobvarag'ining foizlari miqdori 100% bo'lishi kerak. Majburiyatlar va kapitalning barcha hisobvaraqlari bo'yicha foizlar miqdori ham 100% ga teng bo'ladi.

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

Moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini koeffitsient tahlili.

Yuqorida aytib o'tilganidek, moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish usullari gorizontal va vertikal tahlillardan tashqari koeffitsientlarni tahlil qilishni ham o'z ichiga oladi. Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish uchun o'nlab turli xil nisbatlar mavjud.

Moliyaviy hisobotlarni o'qish usuli.

Moliyaviy hisobotlarni o'qishning eng muhim usullaridan biri bu ko'rsatilgan hisobotda keltirilgan mutlaq qiymatlarni o'rganishdir. Tashkilot moliyaviy-xo'jalik faoliyatini har tomonlama tavsiflovchi ko'rsatkichlar, ushbu usuldan foydalanish boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun etarli emas, chunki bu asosiy ko'rsatkichlarning dinamikasini baholashga, shu kabi sohaga tegishli tashkilotlar orasida xo'jalik yurituvchi sub'ektning reyting o'rnini aniqlashga imkon bermaydi.

Mutlaq ko'rsatkichlar bilan bir qatorda moliyaviy holatni tahlil qilish jarayonida moliyaviy-iqtisodiy faoliyatning turli jihatlarini tavsiflovchi moliyaviy koeffitsientlar qo'llaniladi.

Moliyaviy koeffitsientlar, bu tashkilot to'lov qobiliyatini, uning moliyaviy barqarorligini, aktivlar va kapitalning rentabelligini, aktivlar aylanmasini va boshqalarni tavsiflovchi nisbiy ko'rsatkichlar.

Tarqatish koeffitsientlari u yoki bu mutlaq ko'rsatkichning qaysi qismi u kiritilgan mutlaq ko'rsatkichlar guruhining yig'indisidan iboratligini aniqlash zarur bo'lgan hollarda qo'llaniladi.

Muvofiqlashtirish koeffitsientlari turli xil iqtisodiy tarkibdagi mutlaq ko'rsatkichlarning munosabatlarini ifodalash uchun ishlatiladi.

Moliyaviy koeffitsientlarni tahlil qilish ularning qiymatlari darajasini davrlar bo'yicha taqqoslashdan iborat.

Moliyaviy tahlil amaliyoti moliyaviy hisobotlarni o'qishning quyidagi usullarini ajratib ko'rsatishga imkon beradi:

- gorizontal tahlil har bir pozitsiyani oldingi davr bilan taqqoslashga imkon beradi;

- vertikal tahlil har bir hisobot pozitsiyasining umuman natijaga ta'sirini baholash bilan yakuniy moliyaviy ko'rsatkichlarning tuzilishini aniqlashga imkon beradi;

- trend tahlili har bir hisobot o'rnini bir qator oldingi davrlar bilan tenglashtirish va tendentsiyani aniqlash uchun asosdir, ya'ni, ko'rsatkichlar dinamikasining asosiy tendentsiyasi. Trend tahlilini o'tkazishda tasodifiy ta'sirlarni istisno qilish va individual davrlarning individual xususiyatlarini hisobga olish kerak. Trend tahlili yordamida kelajakda ko'rsatkichlarning qiymatlarini taxmin qilish mumkin;

- koeffitsient tahlili hisobot moddalarining munosabatlarini hisoblash, ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligini aniqlash va ularning qiymatlarini davrlar bo'yicha taqqoslash imkonini beradi;

- omillarni tahlil qilish maxsus usullar va tadqiqot usullaridan foydalangan holda individual omillarning samarali ko'rsatkichga ta'sirini baholashga imkon beradi;

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

- qiyosiy tahlil tashkilot ichida ham amalga oshirilishi mumkin ya’ni, individual tarkibiy bo'linmalar, biznes yo'nalishlari faoliyati natijalarini taqqoslash uchun va undan tashqarida – tashkilot faoliyati natijalarini bitta sohaga tegishli bo'lgan raqobatchi tashkilotlar faoliyati natijalari bilan taqqoslash uchun. Zamonaviy sharoitda bunday tahlil tobora dolzarb bo'lib bormoqda, chunki u nafaqat tashkilotning reyting o’rnini, balki moliyaviy-iqtisodiy faoliyatni boshqarishda eng yaxshi amaliyotlarni ham aniqlashga imkon beradi.

Muhokama

Har qanday moliyaviy hisobotni tahlil qilish bir necha bosqichlardan iborat, shu jumladan moliyaviy hisobotni dastlabki yoki tezkor tahlil qilish. Ushbu tadqiqotning maqsadi qisqa vaqt ichida korxonalarning moliyaviy holati va rivojlanish dinamikasini sodda va aniq baholashdir.

Moliyaviy hisobotlarni tezkor tahlil qilish uch bosqichdan iborat: tayyorgarlik; moliyaviy hisobotlarni ko'rish; iqtisodiy o'qish va moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish.

Birinchi bosqichda-ular hisobotni tahlil qilish maqsadga muvofiqligini aniqlaydilar va korxona uni o'rganishga qanchalik tayyorligini aniqlaydilar.

Hisobotlarning o'qilishini tekshirishda quyidagilar ko'rib chiqiladi:

- barcha shakllar, imzolar, tafsilotlar, ilovalarning mavjudligi;

- hisobot shakllarini to'ldirishning to'g'riligi.

Ikkinchi bosqich-yillik hisobotlar va tushuntirish yozuvlarini o'rganish. Mutaxassislar hisobot davri uchun mehnat sharoitlarini baholash va korxona holatida qanday sifat o'zgarishlari sodir bo'lganligini aniqlaydilar.

Uchinchi bosqich-auditor tomonidan korxona natijalari va moliyaviy holatini baholash.

Moliyaviy hisobotlarni tezkor tahlili bir nechta muhim va oson hisoblangan xususiyatlarni aniqlash va ularning dinamikasini kuzatish maqsadida amalga oshiriladi.

Bunday tanlov sub'ektivdir. Korxona moliyaviy hisobotlarini tezkor tahlil qilish ichki hisoblanadi. U chuqurroq tekshiruvdan oldin amalga oshiriladi.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish turlari.

Moliyaviy hisobotlarni tezkor tahlil qilish. Moliyaviy tahlil nafaqat tashkilot rahbari, balki muassislar, investorlar tomonidan ham moliyaviy holatni baholash, korxona samaradorligini o'rganish, kreditga layoqatliligini baholash uchun resurslardan foydalanish samaradorligini o'rganish va kredit berish va to'lovlarni o'z vaqtida olish uchun xavf darajasini aniqlash maqsadida amalga oshiriladi.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish quyidagilarga bo'linadi:

- ichki, korxona xizmatlari tomonidan amalga oshiriladi va uning natijalari korxonaning moliyaviy holatini rejalashtirish, moliyaviy barqarorlik va to'lov qobiliyatini ta'minlash uchun ishlatiladi. Uning

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

asosiy maqsadi moliyaviy resurslarning rejalashtirilgan tushumini belgilash, xususiy va qarz mablag'larini korxona samarali ishlashini ta'minlaydigan tarzda joylashtirishdir;

- tashqi, investorlar, etkazib beruvchilar, nazorat qiluvchi organlar tomonidan e'lon qilingan hisobot asosida amalga oshiriladi.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilib, ishlab chiqaruvchi, birinchi navbatda, hisobotlarning mutlaq ko'rsatkichlarini aniqlaydi va keyin nisbiy ko'rsatkichlarga o'tadi.

Moliyaviy tahlil uslubining tafsilotlari, birinchi navbatda, uslubiy va axborot ta'minoti omillariga bog'liq.

Tahlilni ikki bosqichga bo'lish mumkin.

1. Oldindan baholash yoki tezkor tahlil. Korxona mulkiy holati va rivojlanish samaradorligini aniq baholashni o'z ichiga oladi. U uchta bosqichda amalga oshiriladi:

a) tayyorgarlik (moliyaviy tahlilni maqsadga muvofiqligi to'g'risida qaror qabul qilish, hisobot berish va uni o'qishga tayyorligiga ishonish);

b) moliyaviy hisobotlarni oldindan ko'rib chiqish (hisobot davrida korxona ish sharoitlarini baholash uchun buxgalteriya balansini tushuntirish xati bilan tanishish);

v) moliyaviy hisobotlarni iqtisodiy o'qish va tahlil qilish (iqtisodiy faoliyat natijalarini umumlashtiruvchi baholash).

2. Moliyaviy holatni batafsil tahlil qilish. Bu tahlil qilinayotgan ob'ektning mulkiy va moliyaviy holatining batafsil tavsifi.

Umuman olganda, batafsil tahlil dasturi quyidagicha: sub'ektning iqtisodiy va moliyaviy holatini oldindan ko'rib chiqish; mulk holatini baholash; sub'ektning iqtisodiy salohiyatini tahlil qilish va baholash; likvidlikni baholash; moliyaviy barqarorlikni baholash; savdo hajmini baholash; kreditni baholash; sub'ekt daromadlari tarkibini tahlil qilish.

Natija

Tahliliy ishlarning har qanday turi singari, tijorat tashkilotining moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish uslubini qo'llash ham sub'ektivdir. Biroq, ba'zi umumiy tamoyillarni va uni amalga oshirish ketma-ketligini shakllantirish mumkin. Tadbirkorlik subektlarini moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish to'rt bosqichda amalga oshiriladi:

- birinchi bosqich, tadbirkorlik subektlari moliyaviy hisobotlarini dastlabki tahlil qilish;

- ukkinchi bosqich, tadbirkorlik subektlari moliyaviy hisobotlarini chuqur tahlil qilish;

- uchunchi bosqich, tadbirkorlik subektlari moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish natijalarini umumlashtirish, uning moliyaviy natijalarini yaxshilash va moliyaviy holatini yaxshilashga qaratilgan tavsiyalarni ishlab chiqishga o'tish;

- to’rtinchi bosqich, tadbirkorlik subektlari moliyaviy hisobotlarini bashorat qilish.

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish muammolarini hal qilish va samarali natijaga erishish uchun o'rganilgan uslubiyotlarni umumlashtirish va hozirgi vaqtda tasdiqlangan moliyaviy hisobot shakllari va unda ishlatiladigan ko'rsatkichlarni hisobga olgan holda tijorat tashkiloti uchun moliyaviy hisobot ma'lumotlariga ko'ra korxona faoliyatini mulkiy va moliyaviy holatini baholashni asosiy ketma-ketligini taqdim etish.

Balansni tahlil qilish. Ushbu bosqich doirasida: mulk holati va resurslarni shakllantirish manbalarini tahlil qilish; buxgalteriya balansining likvidligini tahlil qilish; tashkilot to'lov qobiliyatini va moliyaviy barqarorligini baholash.

Ushbu tahlilning ahamiyati shundaki, bu balans ko'rsatkichlarini baholashga imkon beradi: xo'jalik yurituvchi sub'ektning xo'jalik mablag'larining o'tmish va hisobot davrining boshi va oxiriga umumiy ahamiyati, shuningdek ikki yil ichida o'zgarishi; xususiy va qarz mablag'lari manbalarining ko'rsatkichlari, ularning ikki yil ichida o'zgarishi va ular o'rtasidagi munosabatlar; xususiy mablag'lari manbalari ko'rsatkichlarining uzoq muddatli aktivlar summasiga nisbati; xo'jalik yurituvchi sub'ektning majburiyatlari qiymatlarining joriy aktivlar miqdoriga nisbati; uzoq muddatli aktivlarning turlari bo'yicha o'zgarishi va tuzilishi; xo'jalik yurituvchi sub'ektning aylanma mablag'larining dinamikasi va holati; inventarizatsiya va xarajatlarning o'zgarishi; debitorlik va kreditorlik qarzlari ko'rsatkichlari va ularning o'zgarishi; korxona kapitalining o'zgarishi va holati; qarzga olingan (jalb qilingan) kapitalning o'zgarishi va holati.

Balans aktivi va passivining asosiy moddalari xo'jalik yurituvchi sub'ektning moliyaviy holati ko'rsatkichlarini tahlil qilishga imkon beradi: likvidlik, to'lov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik va kreditga layoqatlilik.

Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot ko'rsatkichlarini quyidagi yo'nalishlar bo'yicha baholash:

- moliyaviy natijalar dinamikasi va tuzilishini tahlil qilish. Foyda ko'rsatkichlari moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot ma'lumotlariga ko'ra dinamikada tahlil qilinadi;

- rentabellik ko'rsatkichlarini hisoblashni o'z ichiga olgan faoliyat samaradorligini va resurslardan foydalanishni baholash.

Bunday baholashning ahamiyati shundaki, uni aniqlash mumkin: hisobot davri uchun xo'jalik yurituvchi sub'ektning sof foydasi yoki zarari miqdori va uning o'zgarishi (bazaviy davrga nisbatan o'sish yoki pasayish ko'rsatkichi); hisobot va o'tgan davr uchun soliqdan oldin yalpi foyda, sotishdan olingan foyda (zarar) va foyda (zarar) miqdori; hisobot va o'tgan davrlar uchun daromadlar va xarajatlar, umuman, ularning guruhlari va faoliyati bo'yicha; kechiktirilgan va to'langan soliqlar, shuningdek foydadan boshqa majburiy to'lovlar; foyda (zarar) o'zgarishiga ta'sir qiluvchi omillar.

Iqtisodiy holatga qanday omillar va sabablar ta'sir ko'rsatayotganini, tashkilotning iqtisodiy holatini yaxshilash yoki xato va kamchiliklarni bartaraf etish, shuningdek ishdagi ijobiy tendentsiyalarni aniqlash va mustahkamlash bo'yicha qanday takliflar qabul qilinganligini tushunish uchun moliyaviy vaziyatni yaxlit tahlil qilish kerak. Korxona va aylanma mablag'lar, asosiy vositalar, xodimlar va innovasion salohiyatlardan foydalanish samaradorligini tahlil qilish.

Echim

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

Raqobatchilarning moliyaviy hisobotlarini tahlili. Korxonalarni yillik hisobotlari asosida raqobatchilarning holatini ob'ektiv baholash va ularning faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini ichkaridan ko'rish mumkin. Bu mubolag'asiz noyob imkoniyat. Biroq, nafaqat hisobotlar bilan tanishish, balki ularni o'rganish, tahlil qilish ham zarur.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish doirasida qanday parametrlarga alohida e'tibor berish kerakligini va qaror qabul qilishda olingan ma'lumotlarni qanday qo'llashni bosqichma-bosqich ko'rib chiqish.

Agrar sohada faoliyat yuritayotgan korxonalarning moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish natijalari tufayli korxona faoliyatining afzalliklari va kamchiliklarini yaxshiroq baholash, sohada qanday tendentsiyalar paydo bo'layotganini tushunish mumkin.

Raqobatdosh korxonalar moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish zarurligining bir qator o'ziga xos sabablari mavjud:

Birinchidan, eng yaxshi amaliyotlar bilan tanishish uchun ajoyib imkoniyat. Hisobotlar har doim korxonalarning tashkiliy, makroiqtisodiy xatarlari va qiyinchiliklari to'g'risida batafsil ma'lumot beradigan bo'limlardan iborat. Shuningdek, hisobotlardan turli muammolarni qanday hal qilishni o'rganish mumkin. Olingan qimmatli ma'lumotlar tufayli operasion, investitsiya va moliyaviy faoliyat tezroq va samaraliroq bo'lishi mumkin bo'lgan mukammal biznes-modelini shakllantirish mumkin. Bu biznes bozorida raqobatchilarni yaxshiroq o'rganish uchun juda yaxshi imkoniyatdir. Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilib, korxona qanday maqsadlarni, qanday oldinga surganini va bugungi kunda qanday natijalarga erishganini ko'rish mumkinю

Ikkinchidan, ma'lumotni qulay qabul qilish. Yillik hisobotlar bilan istalgan vaqtda tanishish mumkin-ular tashkilotlarning veb-saytlarida joylashtirilgan. Doimiy ravishdarugek, bu juda yaxshi echim hisoblanadi. Ya'ni, yillik hisobotlarni o'rganish tufayli, korxonani amaliy faoliyati bilan tanishish, ularning ish holatlarini tahlil qilish va raqobatchilarni ichki faoliyatini ko'rish mumkin.

Konsolidatsiyalangan hisobotlarni tahlili. Tashqi foydalanuvchi konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobotni xususiy balansdagi cheklovlarni bartaraf etish uchun qo'shimcha ma'lumot sifatida qabul qiladi. Bosh korxonalar uchun konsolidatsiyalangan hisobotlarni tahlil qilish hisobotlarni kengaytirish va to'ldirishdir.

Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishda, takroriy hisob-kitoblarning oldini olish, kapitalni sun'iy ravishda oshirib yuborish va moliyaviy natija, ichki operatsiyalardagi ba'zi moddalarni yo'q qilish shular jumlasiga kiradi.

Konsolidatsiyalangan hisobotdan chiqarib tashlanishi kerak bo'lgan moddalar quyidagilar: ustav kapitaliga kiritilmagan omonat bo'yicha qarzlar; olingan va berilgan avanslar; guruh tarkibidagi kreditlar; o'zaro debitorlik va kreditorlik qarzlari; kelgusi davrdagi xarajatlar va foyda; kutilmagan operatsiyalar.

Bunday holda, quyidagi usullar qo'llaniladi: moliyaviy hisobotlarni vertikal tahlil qilish; nisbiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish; taqqoslash usuli.

Konsolidatsiyalangan balanslarni tahlil qilishda harakatlarning uslubi va ketma-ketligi odatdagi balans doirasidagi harakatlarga o'xshaydi. Qaysi turdagi konsolidatsiya qo'llanilganligi,

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

kompaniyalar guruhga qanday birlashtirilganligi va bunday guruh a'zolari bir-biri bilan qanday bog'liqligi tushuntiriladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, nafaqat konsolidatsiyalangan hisobotlarni, balki bosh korxonalar va sho'ba korxonalarning moliyaviy hisobotlarini ham tahlil qiladilar. Guruh mulkidagi bosh va sho'ba korxonaning ulushini aniqlash, shuningdek sho'ba korxonaning uning aktividagi ulushini baholash.

Tahlilni amalga oshirish orqali mutaxassislar sho'ba korxonaning moliyaviy sanoat guruhining moliyaviy natijasidagi ulushini aniqlaydilar va baholaydilar.

Conclusion

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, to'g'ri o'tkazilgan tahlil moliyaviy faoliyatdagi kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish, korxona moliyaviy holatini va uning to'lov qobiliyatini yaxshilash uchun zaxiralarni topish imkonini beradi. Iqtisodiy faoliyatning Real sharoitlaridan kelib chiqqan holda moliyaviy natijalarni bashorat qilish.

Taklif etilayotgan tahlil usullari rasmiylashtirilgan tahlil usullariga nisbatan qo'llaniladi.

Moliyaviy koeffitsientlar turli xil hisobotlar moddalari orasidagi nisbatlarni tavsiflaydi. Moliyaviy koeffitsientlarning afzalliklari hisob-kitoblarning soddaligi va inflyatsiya ta'sirini bartaraf etishdir.

Biz korxona tashkiliy va iqtisodiy xususiyatlarini keltirdik; balans aktivi va passivining dinamikasi va tuzilishi, korxona xususiy aylanma mablag'larini tahlil qilish, balans likvidligini tahlil qilish, bozor barqarorligi va to'lov qobiliyatini tahlil qilish;

Mablag'lar tarkibi va ularning manbalaridagi sifat o'zgarishlari, shuningdek, ushbu o'zgarishlarning dinamikasi to'g'risida eng umumiy g'oyani vertikal va gorizontal hisobotlarni tahlil qilish orqali olish mumkin.

Korxonaga mablag'lar va ularning manbalarini tuzish tavsiya etiladi.

Moliyaviy vaziyatni tahlil qilishning eng muhim bosqichi xususiy aylanma mablag'larning mavjudligini va ularning xavfsizligini aniqlashdir. Tahlil yil boshida va oxirida mablag'lar miqdorini taqqoslash yo'li bilan amalga oshiriladi. Og'ish pul shaklida va foizda aniqlanadi.

Agar uning joriy aktivlari qisqa muddatli majburiyatlardan katta bo'lsa, korxona likvid bo'ladi.

Mahalliy amaliyotda korxonaning to'lov qobiliyati va likvidligini tahlil qilish aktivdagi mablag'larni ularning likvidlik darajasi bo'yicha guruhlangan va likvidlikning kamayish tartibida joylashtirilgan, majburiyatlar bo'yicha ularni to'lash muddati bo'yicha guruhlangan va muddatlarning o'sish tartibida joylashtirilgan holda taqqoslash orqali amalga oshiriladi. Aslida, korxonaning likvidligi uning balansining likvidligini anglatadi.

References

1. Babadjanov A. Investment in the Water Supply and Economic Problems: Solutions. Journal of Scientific Research Reports. India. 04 August 2020. 26(6): - Pp. 100-109.

VOLUME 6, ISSUE 2, 2023

2. Babadjanov A. Future Priority Directions of Research in the Agrarian Sphere and Improvement of their Financing System. American Journal of Economics and Business Management. ISSN: 2576-5973. Vol. 4, No. 10, 2021. – Pp. 15-26.

3. Saviskaya G.V. Analiz xozyaystvennoy deyatelnosti. - Minsk-Moskva, IP Ekoperspektiva, 2012.

4. Gavrilova A.N. Finansi organizasiy (predpriyatiy): Uchebnik / A.N. Gavrilova, A.A. Popov. – Moscow. Knorus, 2017. – 608 p.

5. Saviskaya G.V. Ekonomicheskiy analiz: Uchebnik / G.V. Saviskaya. – Moskva. INFRA- Moscow, 2017. – 649 p.

6. Sheremet A.D. Finansi predpriyatiy: menedjment i analiz: Uchebnoe posobie / A.D. Sheremet. – Moscow. INFRA-M, 2017. – 470 p.

7. Faydushenko V.A. Finansoviy analiz: teoriya i praktika: Uchebnoe posobie / V.A. Faydushenko. – Xabarovsk: Izd-vo XGTU, 2017. – 190 p.

8. Kovalev V.V. Finansoviy analiz: metodi i proseduri / V.V. Kovalev. – Moscow.: Finansi i statistika, 2017. – 196 p.

9. Ionova A.F. Finansoviy analiz: Uchebnik / A.F. Ionova, N.N. Selezneva. – Moscow.: TK Velbi, Izd-vo Prospekt, 2017. – 475 p.

10. Sogas, S. V. Osnovnie printsipi i logika analiza finansovo-xozyaystvennoy deyatelnosti kommercheskix organizasiy / S. V. Sogas. - Tekst: neposredstvenniy // Molodoy ucheniy. – Moscow. 2022. - № 38 (433). – Pp. 40-42.

- URL: https://moluch.ru/archive/433/95043/

11. Suglobov A.E. Ekonomicheskiy analiz: Uchebnik / A.E.Suglobov i dr. – Moscow.: Visshee obrazovanie – bakalavriat, 2018. – 478 p.

12. Kupriyanova L.M. Finansoviy analiz: Ucheb. posobie / L.M. Kupriyanova. - Moscow.: INFRA-M, 2017. - 157 p.

13. Efimova, O. V. Finansoviy analiz. Sovremenniy instrumentariy dlya prinyatiya ekonomicheskix resheniy / O.V. Efimova. - Moscow.: Omega-L, 2015. -352 p.

14. Saviskaya, G.V. Analiz finansovogo sostoyaniya predpriyatiya / g.V. Saviskaya. - Moscow.: Grevsov Pablisher, 2018. - 659 p.